

Filozofski život

Godišnji Simpozij Hrvatskoga filozofskog društva

»Filozofi i društveni život«

U organizaciji HFD-a, u Zagrebu je 21. i 22. studenoga 2003., u dvorani »Školske knjige«, održan simpozij pod naslovom »Filozofi i društveni život«. Nakon pozdravne riječi predsjednika HFD-a Milana Polića, koji je konstatirao kako se otvaranje skupa poklapa s UNESCO-vim danom filozofije, započelo je izlaganje prvog govornika, Nikole Skledara, naslovljeno »Filozofija i društveno-povijesni život«.

Autor referata naglašava nemogućnost uspostave monokausalnog odnosa između filozofije i društveno-povijesnog života; naprotiv, na djelu je uvijek specifična interakcija, a povijest nam svjedoči da i u razdobljima privredno-političke stagnacije neke sredine filozofija može doseći vrhunske domete (npr. Klasični njemački idealizam). Vulgarni sociologizam zanemaruje eminentno anticipirajuću i transcendirajuću zadaću filozofije, tj. njezinu negaciju onog pukog faktičkog i opstojećeg, kako bi se pristiglo k onomu što još nije, ali je moguće. Parafrazirajući Fichtea, izlagač napominje da nema jedne i jedinstvene filozofije – sve ovisi o ljudima (filozofima) koji filozofijski promišljaju svijet, a svima njima jest zajednička ljubav spram mudrosti, tražanje za istinom kao neskrivenosti (*aletheia*) te preokupacija pitanjem o bitku bića.

»Odgovornost filozofa u novoj situaciji« bio je naziv izlaganja što ga je pripremio Ante Čović. Pojam *situacije* jest jedan od središnjih pojmova filozofije egzistencije, a na njemu je naročito inzistirao Karl Jaspers u svojoj *Psihologiji pogleda na svijet*. Prema Jaspersu, situacija ne predstavlja tek puko individualno-psihologijsko određenje, ona je, štoviše, sveobuhvatna duhovna kategorija.

Sartre, pak, definira situaciju kao čovjekov imperativni odgovor na vlastitu bačenost u okvire nužnosti i danosti. Čovjek pomoću razumijevanja i osvještavanja svojeg položaja u svijetu od-govara i prkosi tom prvotnom neizboru, osmišljavajući tako svoju slobodu i aktivnost (»ne možemo ne biti slobodni«).

Čović smatra da je posebno dvojbeno nekritička uporaba pojma *tranzicije*, koji sve više

poprima obrise puke ideološke floskule, odnosno interesno artikuliranog ideologema, zrcaleći tako svu misaonu bijedu i intelektualni debakl zagovornika dotičnoga termina. Umjesto tranzicije kao logički nekoherentnog i fluidnog pojma (prijelaz iz čega?, kroz što?, i prema čemu?) autor sugerira uvođenje pojma *kaotizacije* što očigledno cilja na intencionalno impostiranu zbrku od strane svjetskih centara moći, koji, »proturajući« naziv tranzicija smjeraju na svjesnu obmanu javnosti.

Izazov novonastale situacije poziva nas na odgovornost: isprva valja razumjeti i osvijestiti vlastiti položaj da bi on, gledano kroz prizmu egzistencijalističke filozofije, postao *situacijom*.

Pitanje odgovornosti filozofije i filozofa bila je i tema narednog izlaganja autora Lino Veljaka, čiji naziv »Odgovornost filozofije« implicira sâm sadržaj. Na početku izlagač uvodi svojevrstu nominalističko-racionalističku antinomiju pitajući se o istinskom subjektu same te odgovornosti: je li filozofija proizvod filozofa ili su filozofi oni koji jesu i žive filozofiju? Autor nudi razrješenje antinomije u tezi da nema filozofije bez filozofa i vice versa; takvo je razdvajanje uvjetno i ograničeno. Kako bi precizirao svoju početnu poziciju, Veljak naglašava da se odgovornost filozofa može razmatrati jedino ukoliko je riječ o mislećem individuumu, što nikako ne valja brkati s odgovornosti filozofa kao građanina – u potonjem smislu ona se nimalo ne razlikuje od odgovornosti bilo kojeg drugog građanina. Iz iskazanog neminovno slijedi upit: u odnosu na što je filozofija odgovorna? Prije i povrh svega filozofija je odgovorna sebi samoj. Što bi to trebalo značiti? U formalno-logičkom pogledu moguće su različite definicije filozofije (kako pozitivne tako i negativne), međutim nijedno tako usmjereno određenje ne može »iscrpiti« ciljani predmet; filozofija je oduvijek bila i jest »duhovni višak« (Bloch). Od filozofskog nepoštenja poštenija je čak i pozicija bijega iz svijeta, u hegelovskom poimanju »nesretne svijesti«, zaključio je Lino Veljak.

O poštenju je bilo riječi i u referatu Milana Polića »Radnici, seljaci i poštena inteligencija«. Vadeći iz naftalina pretpotopnu frazu koja bi već u šezdesetim godinama prošloga stoljeća prije odavala naslov kakve kunderi-

janske humoreske negoli dnevno-političke parole, autoru je nakana biti paradoksalan u svojoj smionosti: izvršiti apsolutnu deironizaciju čuvenog socrealističkog ideologema i poput vrsnog fenomenologa »učiti u srž same stvari«. Zašto se poštenje radnika i seljaka predmnijevalo, a inteligencije kondicioniralo? Je li ta agitpropovska floskula u svojoj biti bila toliko banalna da ne zaslužuje više doli posprdan osmijeh uz poslovično odmahivanje rukom? Polić se ne bi složio s takvim konstatacijama. Prema njegovu mišljenju, poštenje radnika i seljaka iz vizure tadašnje komunističke ortodoksije nije bilo upitno ne zato što bi oni sami po sebi kao nekoć eksploatirane klase sada stekli status »nositelja progres«, već stoga jer je bilo posvema nevažno! Pitanje je, dakle, tko uopće može, a tek onda treba li i zašto biti pošten. Radnici i seljaci nisu uopće bili u mogućnosti birati između poštenja i nepoštenja, jer je njihova politička, socijalna i ekonomska situacija bila naprosto neizdrživa (Marx). Nosioći partijske nomenklature od kojih su mnogi, barem formalno, i sami bili intelektualci, dobro su znali da jedino inteligenciji pripada mogućnost izbora između poštenja i nepoštenja, no druga je stvar što su svoje intelektualne i političke neistomišljenike nazivali »nepoštenom inteligencijom«. Ukoliko je znanje dobro po sebi (teorija) nema razloga sumnjati da će i pojam dobra biti utemeljen na takovome znanju, što će onda, u konačnici, rezultirati razboritom praksom koja pobuđuje nadu u moguće poštenje filozofa!

Nakon kraće stanke uslijedio je drugi dio programa prvoga dana.

Izlaganje je preuzeo Slobodan Sadžakov iz Novoga Sada s radnim naslovom »Vladavina eksperata«. Rad se referira na jedan Gadamerov pozni tekst o potencijalnim opasnostima koje prijete slobodi današnjega čovjeka zbog nekritičkog odnosa javnosti spram djelovanja eksperata iz raznih područja, otjelovljenih u liku modernog znanstvenika. Recentni primjer takve »ekspertize« pruža nam okupacija Iraka od strane SAD-a i njihovih prilježnika, gdje je primarni strateško-ekonomski interes određenih lobbyja teren za političku manipulaciju upravo pronalazio u »neovisnim timovima stručnjaka« odlučnih da dokažu postojanje enormnih količina oružja za masovnu destrukciju u posjedu iračkoga režima. Iako je u očima kritičke svjetske javnosti čitav poduhvat u začetku bio smatran farsom, bez ikakvih validnih dokaza koji bi mogli potkrijepiti početnu premisu, angažirani eksperti bili su doslovce *Masters of War*.

Autor izlaganja postavlja pitanje mogu li i filozofi poput svojih kolega znanstvenika pos-

tati eksperti takve vrste, odnosno žele li se tome oduprijeti!? Prije davanja odgovora, Sadžakov se upustio u kraći ekskurs iz povijesti etike.

Na kraju izlaganja autor pokušava odgovoriti na izazove koji stoje pred filozofijom danas: hoće li ona prihvatiti poziciju pejorativno shvaćene ekspertize ili će se okrenuti svojoj izvornijoj zadaći, što znači uvijek biti na strani kritičke refleksije a protiv svakog konformizma. Mogućnosti su filozofije raznolike i danas se one kreću od moderniziranih varijanti starostavnih sofizama i stoicizama prožetih neobvezujućim pseudoestetičkim cinizmom (odnosi se na dobar dio produkcije koji u svome nazivu rabi prefiks *post*), preko nečega što se samo nominalno može smatrati filozofijom, a do guše je upregnuto u jaram instrumentalnoga uma te danomice prinosi žrtvu na oltar njezinoga veličanstva – Znanosti. Riječ je, dakako, o različitim pravcima unutar anglosaksonске analitičke filozofije koja, hineći pluralizam i metodički skepticizam, predstavlja krunu intelektualnog nepoštenja današnjice besramno se postavljajući kao teorijska avangarda sveprisutnog sistema potlačivanja visokoga kapitalizma. Kretanje se ovdje, na svu sreću, ne zaustavlja jer postoji dovoljan broj autora različitih teorijskih provenijencija koji potiču smjelost življenja permanentnog novuma što podrazumijeva, naravno, i kritičku refleksiju o samoj prirodi toga novuma.

Nakon gosta iz Novoga Sada, riječ je preuzeo Josip Mužić iz Splita s temom »Filozof-kršćanin u društvu«. Izlagač drži da uvriježeno pogrdno konotiranje filozofije i filozofiranja vuče svoje korijene iz razdoblja grčkih sofista koji su filozofiju počesto shvaćali kao neobaveznu teorijsku igrariju, uvevši pritom preseadan naplaćivanja intelektualnih usluga. Pozitivizam u svim svojim oblicima, kao jedan od dominantnih pravaca u posljednjih stopedeset godina, s kalkulantskom uporabom razuma može djelovati odbijajuće na mnoge istinoljubive ljude, tako da se u onim sredinama gdje isti biva sinonimom filozofije bezrazložno javlja otpor prema cjelokupnoj filozofiji.

Biti filozof znači biti radikalni nonkonformist, smatra Mužić, a konačni ciljevi filozofiranja jesu sloboda, istina i ljubav. Oni moraju biti u odnosu dinamičkih uzajamnih poticaja, jer ukoliko se filozofi odreknu ljubavi prijete im opasnost da njihovo mišljenje postane puka kognitivna akrobatika i sofisterija.

Budući da je suvremeni svijet bremenit problemima i izazovima od kojih mnoge prošle generacije nisu niti poznavale, filozofija se nameće gotovo kao nasušna potreba (pri-

mjerice, bioetika). Apsolutizacija globalizma, prema autorovu uvjerenju, jest moderni vid idolopoklonstva i poziva kršćane na oprez. Povrh svih neprijatnih iskustva s kojima je suočen, filozof-kršćanin dužan je promicati nadu te u svojoj nepatvorenoj težnji k istini za osnovicu treba imati ljubav kao jedini ispravni temelj na kojemu se može graditi toliko potrebna sveljudska solidarnost.

»Uloga filozofa u duhovnom životu društva« bio je naziv izlaganja kojeg je održao Miljenko Brkić. Kao neposredni povod referatu autor navodi aktualnu polemiku oko uvođenja prakticiranja yoge u naše škole. Budući i sâm daklarirani kršćanin, a pritom i višegodišnji praktikant *yoga asane* i meditacije, osjetio se pozvanim raščistiti nagomilane nesporazume. Podvrgava kritici netolerantno stajalište Hrvatske biskupske konferencije glede mogućnosti fakultativnog prakticiranja yoge od strane nastavnika i učenika u hrvatskim srednjim školama. Svaka netolerancija zasniiva se na strahu, a glavni uzrok straha jest neznanje. Da je netko iz Katoličke crkve barem površno bacio pogled na tekstove *Yoga Sūhre* uočio bi nebrojene podudarnosti s, primjerice, »Poslanicom Korinćanima sv. apostola Pavla« poglavito kada je riječ o ljudskoj seksualnosti.

U raspravi koja je uslijedila, Josip Mužić emotivno je reagirao na Brkićevo izlaganje ističući nespojivost kršćanskog *creda* s prakticiranjem yoge – jedne od sastavnica hinduističke religije, što bi osporilo osnovne postavke Dekaloga – pa mu nikako nije jasno kako netko može isticati privrženost kršćanskoj objavi uz istodobno sljedbeništvo yoge.

Brkić je uzvratilo opetujući svoju duboku kršćansku pobožnost, a kritika koju je uputio dijelu Crkve kojoj i sâm pripada također se odnosi i na mnoge filozofe (bilo teističkog ili neteističkog usmjerenja) koji u sve većem broju zanemaruju odnos duh-duša-tijelo, ne posvećujući adekvatnu brigu svome tjelesnome zdravlju i duhovnoj krijeposti iako bi kao ljubitelji mudrosti u tome trebali prednjačiti.

Drugi dan simpozija započeo je referatom Petra Milata »Mišljenje i izvanredno stanje«. Ne postoji adekvatna definicija pojma 'izvanrednog stanja', smatra autor, jer ono ne podliježe ni znanju, ni iskustvu, ni svijesti. Teško je prisposobiti ga teoretskoj svijesti, budući se preklapa između faktičnosti i normativnosti, odnosno života i prava. Prema postavkama Carla Schmitta, izvanredno stanje predstavlja glavni ispit za svaku državu: jedinu instancu koja raspolaže mogućnostima. To se ne odnosi samo na diktature

nego i na svaku modernu državu kao državu. Suvremena odluka poništava samu bit političkog mišljenja shvaćenog u tradiciji politike kao permanentne diskusije vođene oko poslova zajednice. Na taj način suvremenost otvara pitanja o granicama civiliziranog rješavanja političkih konflikata, bilo da je riječ o nacionalnoj ili nadnacionalnoj razini. Promišljanje izvanrednog stanja izvan konteksta klasičnih totalitarnih diktatura, tj. latentna mogućnost njegova uvođenja bilo gdje i bilo kada, makar i sa striktno navedenim ograničenjima (zlo)uporabe, oduvijek je predstavljalo temu koju bi bespogovorni zagovornici liberalne države najradije htjeli izbjeći. Međutim, kako nas je psihoanaliza već odavno podučila, neprerađeni se sadržaj svijesti potiskuje stvarajući simptom koji katkada može eruptirati u krajnje aberatnoj formi. Politika sadašnje američke administracije ukazuje da apsolutni nedostatak mišljenja izvanrednoga stanja, koje bi potkopalo uljepšani image liberalnih društava o sebi samima, zbiljski proizvodi permanentno izvanredno stanje kojemu se s vremenom gubi razlog, svrha i rok trajanja.

Autor izlaganja u takvim očitovanjima suvremenosti naslućuje granice političkoga legalizma, ali i političke emancipacije, optirajući osobno za socijalnu (ljudsku) emancipaciju.

»Filozofija kao kritika svega postojećeg« bio je naziv sljedećeg izlaganja, autora Zvonka Šundova. Prema njegovim riječima, filozofiju ne možemo izdvojiti iz povijesno-društvenog konteksta u kojemu se zbiva: ona je uvijek djelo određenih pojedinaca (filozofskih pisaca) različitih karakternih osobina. Povijesti nije nedostajalo filozofa koji su se dodvoravali moćnicima. Neki od njih odlučise se za poziv državnih službenika ili ministara. Latinska riječ 'minister' doslovice označava poslužitelja, slugu ili pomoćnika. Takvi su mislioci sasvim u skladu s kralicom – *nomen est omen* dokazivali neophodnost i razboritost poretka kojemu su služili.

Skupina filozofa okupljenih oko časopisa *Praxis* razlučivala je apologetiku skrivenu unutar filozofskih skuta od filozofije kao bespoštedne kritike svega postojećeg (Marx).

Prigovori koj bi se mogli uputiti praksisovcima odnose se na dosege kritike svega postojećeg. Ti su dosezi ostali prilično skromni, iako se mora imati u vidu da je režim bio represivan te su autori morali pribjeći ezopovskom jeziku. Iz tako impostiranog govora može se steći dojam o sukladnosti pojedinih iskaza praksis-filozofa s vladajućom ideologijom, međutim ne valja istisnuti iz pamćenja da su se vlastodršci deklarativno i gotovo

pobožno pozivali na Marxa, dočim praksosovci uporno istrajavaju na neprispodobivosti izvorne Marxove misli i ondašnje aktualne jugoslavenske/hrvatske zbilje. Autor završava svoje izlaganje tvrdnjom kako su praksosovci pokazali domete i granice kritike svega postojećeg, a imaju li se u vidu okolnosti pod kojima su djelovali, postaje jasno da su se oni aproksimativno približili idealu filozofa kao beskompromisnog borca za istinu.

Sljedeći izlagač, Alen Tafra iz Pule, svoje je predavanje naslovio »Je li kritika u krizi?«. Nadovezujući se na Castoriadis, autor konstatira kako danas ne živimo u krizi, već u raspadu. Kriza (grč. *krisis*) predstavlja trenutak odluke (za pad ili uzlaz) koji je već odavno za nama. Nakon iscrpljenosti utopijskoga optimizma uslijedio je sveopći kulturni konformizam. Pojam intelektualca kakvog danas poznajemo javio se u predrevolucionarno vrijeme u Francuskoj osamnaestoga stoljeća (prosvjetiteljstvo). Od tada intelektualac (pogotovo filozof) sebe razumijeva, a takvima biva i percipiran, kao specijalist opće prakse. Povijest je pokazala da filozofi-intelektualci kao agenti općosti teško mogu zastupati neko imaginarno pojmljeno opće dobro. U 20. stoljeću, s pojavom totalitarnih pokreta i masovnih medija, dolazi do sveopće »izdaje intelektualaca« (J. Benda). Okrenuvši leđa umu kao jedinom istinskom medijatoru pojedinačnog, posebnog i općeg mnogi su se intelektualci priklonili raznolikim partikularitetima bez obzira je li u predznaku bila politička ideologija ili vulgarni komercijalizam. Nakon urušavanja utopijskog ideala o mogućnosti temeljne izmjene svijeta, u uniformiranoj medijskoj slici današnjice – koja nije proizvod nečije svjesne namjere, već ustrojstva samih medija kao takvih – kritika je još jedino moguća kao satira i neobavezni talk-show, podosta pesimistički zaključuje autor svoje izlaganje.

Marijan Krivak istupio je s izlaganjem »(Digitalna) teorija ili filozofija? O smislenosti filozofskog angažiranja«.

Filozofski angažman ne podrazumijeva se sam po sebi, njega tek valja uspostaviti. Preopćenita definicija intelektualca ukazuje na mislioca/djelatnika koji teži općem dobru, pri čemu izmiče pogledu što bi to opće dobro zapravo trebalo značiti. Dreyfusova afera »kao rođenje modernog pojma intelektualca« (Budén) mogla bi nam pripomoći u preciziranju filozofove (intelektualčeve) aktivnosti. Opiranje masovno uspostavljenim predrasudama, koristeći *javni prostor* naznačuje poželjni okvir djelovanja, no uvijek valja voditi računa da filozof predstavlja intelektualca koji misli povijesno a ne politikanski, ta-

ko da svako »strančarenje« treba biti unprijed isključeno. Sveučilište, prvotno zamišljeno kao *universitas magistrorum et scholarium*, danas se sve više pretvara u servis velikih korporacija i multinacionalnih kompanija. Dominirajući liberalni diskurs promiče (barem deklarativno) ideje o ljudskim pravima i toleranciji, posve zanemarujući pojam solidarnosti. Izlagatelj drži da se u posljednjih desetak godina ipak nataložilo isuviše neopravdanog optimizma glede emancipacijskog karaktera novih tehnologija (Internet), čije tehničke performanse omogućuju transparentniju provedbu istinskog intelektualnog angažmana potencijalnih korisnika, ali, isto tako, i njihovu krajnju infantilizaciju. Filozofija kao neki zamišljeni »treći prostor«, *agora*, uz svoju već tradicionalnu ljubav spram mudrosti, mora u sebe inkorporirati gotovo potpuno odbačeni pojam solidarnosti, što ne znači ništa drugo doli ponovno reaktualiziranje njezine potisnute utopijske dimenzije.

Nakon kraće stanke, simpozij je ušao u svoju završnicu.

Riječ je uzela Gordana Bosanac s referatom naslovljenim »Smije li filozof imati predrasude?« Prije početka iznošenja osnovnih teza, autorica je izrazila stanovitu (samo)rezervu prema ovako formuliranom pitanju, jer ono implicira nadnaravni status filozofa kao ljudskog bića. Osluškujući povijest filozofije dade se zaključiti kako čitav njezin tijek nastoji razlikovati istinu od mnijenja. Na samim počecima europskoga mišljenja boginja u Parmenidovu spjevu upućuje filozofa na jedini ispravan put spoznajnog istraživanja: logos i istina ne smiju biti zasjenjeni *daxom*. *Daxa* je nešto što ostaje izvan mogućnosti spoznavanja i njome se filozofija ne bi trebala uopće baviti. Jedan od pionira novovjekovlja Francis Bacon izložit će razornoj kritici *idole* različitog podrijetla. Pojmovno mišljenje odlikuju stroga onto-logička načela dijametralno suprotna difuznim nahođenjima trenutka. Mnijenje stvara idealno tlo za nastanak raznovrsnih predrasuda. Kao što joj i ime govori, predrasuda nastaje prije i mimo elementarne uporabe čovjekovih spoznajnih sposobnosti; ona je plod mnijenja što se prenosi tobožnjim iskustvom, koje to ustvari i nije, a pretendira na općevažnost. Socijalno-politički kontekst iskazivanja predrasuda obiluje strahotama, kako u davnoj i bližoj prošlosti tako i danas. Nikada ne treba smetnuti s uma da su najgori zamišljivi počinjeni zločini masovnih razmjera nalazili svoje utemeljenje i opravdanje upravo u predrasudama.

»Smije li filozof maštati?« bio je naziv referata Hrvoja Jurića. Izlaganje se tematski usredotočuje na problem utopije i utopijskoga mišljenja, reflektirajući moguće perspektive takvog shvaćanja svijeta u suvremenosti. Navodeći razmišljanja Rastka Močnika i Russella Jacobyja o posvemašnjoj diskreditiranosti utopije u današnjem društvu bez alternative, autor se pita zbog čega se toliko insistira na povezivanju i poistovjećivanju utopijskoga mišljenja s propalim totalitarnim državnim tvorevinama tzv. 'realnog socijalizma'. Kao budućnosna vizija drugačijeg društva pojam utopije se u zapadnoj civilizaciji javlja zarana, već s Platonom i njegovom *Državom*; u razdoblju renesanse doživljava *revival* s Morusom, Campanellom i Petrićem. Sam izraz »utopija« dugujemo, kao što je poznato, Sir Thomasu Moreu i njegovoj istoimenoj knjizi, u kojoj se sugerira dvostruko čitanje i razumijevanje te (grčke) riječi: »eu-topia« (tj. »dobro mjesto«) i »ou-topia« (tj. »ne-mjesto« ili »nepostojeće mjesto«). S obzirom na suvremene diskusije o utopizmu, autor u svojem izlaganju stavlja naglasak na pozitivno shvaćenu utopiju kao eutopiju. Pojava novih društvenih pokreta, sastavljenih od pretežito mladih ljudi, nošena je utopijskom energijom. Jurić drži da utopija nije diskreditirana, jer bez nje nema nade, a tamo gdje iščezavaju obrisi nade nestaje i čovjek kao samosvjesno, samodjelatno i na ono još-ne-postojeće usmjereno biće. »Antiutopizam je abdikacija duha« (Močnik) i stoga filozof ne samo da smije nego i mora maštati, pri čemu mašta nije mišljena psihologistički već u smislu transcendencije.

Posljednja referentica dvodnevog godišnjeg simpozija bila je Ankica Čakardić, pripadnica najmlađeg naraštaja hrvatskih filozofa. Tema njezinog izlaganja nosila je naslov »O odluci«. Kad se odluka uzima u bitno smanjenoj važnosti – a nerijetko se uzima – kao da joj se sužuje opseg, ili kad je bilo na koji način po strani, ona kao takva, zapravo, nije odluka o neodluci/neodlučivanju. To je odsutnost odluke kao zarobljenosti iskušenja i izuzetnosti realne mogućnosti nekog *dinamisa* politike, kao slijeda razotkrivanja ne nekog čina iz odluke ili kvalitativnosti istog, nego naglašavanja mogućnosti donošenja slobodne odluke kao realne i prisutne mogućnosti. Ako uzmemo odsutnost odluke kao biću izuzetost onog slobodnog, prisutnost odluke će pak biti upotpunjenje nekog *Telosa* politike, ne kao neke određene političke svrhe, već onog *telosa* političkog.

Svetozar Bogdanović

Predstavljanje prijevoda

Husserlove knjige

Filozofija kao stroga znanost

U dvorani DHK-a, 16. siječnja 2004., održano je predstavljanje hrvatskoga prijevoda knjige Edmunda Husserla *Filozofija kao stroga znanost*.

Time se, kako je i rekao urednik filozofske biblioteke nakladničke kuće »Ljevak«, Milan Mirić, na neki način obilježuje i 50 godina, manje-više kontinuirane izdavačke djelatnosti filozofskih izdanja u ovoj nakladničkoj kući. »Ljevak« je, naime, sljednik nekadašnjeg »Naprijeda«.

Dakle, 1953. godine objavljeni su u ovoj biblioteci *Rani radovi* Marxa i Engelsa, u prijevodu Stanka Bošnjaka i redakciji Predraga Vranickog, a uskoro se očekuje i jubilaro, 10. izdanje ove, izgleda, još uvijek vrlo tražene knjige.

Prvi je izlagatelj na predstavljanju bio prevoditelj i priređivač izdanja, te na ovdašnjim prostorima možda najkompetentniji interpretator Husserla i fenomenologije, *Ante Pažanin*. On je napomenuo da je naslovnom spisu, izvorno objavljenom 1911. pod nazivom *Philosophie als strenge Wissenschaft*, za hrvatsko izdanje pridodano i šest kraćih spisa iz Husserlova kasnijeg razdoblja. Na taj se način htjelo povezati njegovu ranu transcendentalnu fenomenologiju i kasniju filozofiju »povijesnog svijeta života«.

Svoje je izlaganje Pažanin usredotočio i oko Husserlova nedovršena spisa o »Krizi europske znanosti...«, čije su analize relevantne i u sagledavanju permanentne krize epohe u kojoj živimo.

Povijesno gledano, nakon što Husserl došao iz Göttingena u Freiburg 1916., kako bi naslijedio Rickerta, fenomenološki pokret dobiva svoj najveći uzlet.

Osnove Husserlove filozofije vezane su dobrim dijelom uz novo poimanje intuicije u filozofijskom kontekstu. Način onoga *da* nam je nešto dano u intuiciji ne smije se odvajati od onoga *što* nam je dano. Iz Brentana izvedena »intencionalna svijest« dobiva kod Husserla jedno od temeljnih mjesta njegove filozofije.

Husserl, na neki način dovršavajući projekt Descartesovih »Cogitationes«, uvodi u filozofiju i pojam »eidetske redukcije«.

Fenomenološkom, transcendentalnom redukcijom dolazi se do apsolutne subjektivnosti koja raskida sa svakom mundanošću.

Husserl dijeli regije bitka na materijalno, duhovno i animalno, a svijet se može ponovno zadobiti u ponovnom samoosvješćivanju, ako se i bio prije izgubio u svojevrsnom *epoché*, u vremenskom sustezanju.

Pažanin posebice ističe Husserlovu kasniju filozofiju, u kojoj do iskaza dolazi njegov osebujni pojam *povijesnog svijeta života*. Ovim se pojmom Husserl umnogome bio približio filozofijama što su ih kasnije proklamirali, primjerice, Hans Jonas svojom teorijom o biološkoj uvjetovanosti našeg osebujnog »životnog svijeta«, kao i Maurice Merleau-Ponty, svojim stavljanjem naglasaka na tjelesnost kao neodvojivu od našega »svijeta života«.

U spisu *Filozofija kao stroga znanost*, Husserl se još uvijek zalagao za transcendentalnost kao strogost. Svjetsko povijesna zadaća fenomenologije bila je upravo postaviti filozofiju kao strogu znanost. U tome teorijski stav čini svijet posebnom temom.

Kasniji se Husserl, pak, okreće pojmu iz grčkog nasljeđa, *thaumazein*, koji je dvojake prirode: s jedne je strane to praksa političkog života, dok je s druge to *poiesis* razigranog poimanja umjetnosti.

Husserl je, prema Pažaninu, značajan i kao rehabilitator još jednog grčkog termina – *doxa*. On, dakle, na neki način obnavlja smislenost grčke filozofije u krizi modernosti.

Drugi izlagatelj, *Davor Rodin*, posvetio se očitavanju duhovne klime prisutne u vremenu nastanka tematiziranog Husserlova spisa. Ta je klima bila »dekadentna«. U tom su smislu Husserl i njegovi suvremenici bili alternativa, svojevrsni »post-modernisti« *avant la lettre*. Isto tako, Husserl i njegovi sljedbenici izvršili su osebujni »semantički obrat« u poimanju stvarnosti oko sebe. I to jednako, kako u filozofiji tako i u umjetničkim potphvatima.

Husserl se zalagao za intuitivnu izvornost, za razliku od starijeg pojma transcendentalizma. Na stav prema svijetu, od tada veći utjecaj ima semantičko, a ne kauzalno poimanje.

Husserlova filozofija osebujna je »semantička analiza intencionalnih akata svijesti«. Na tom je temelju sam Husserl i uspostavio bitnu razliku između znanstvene i ideološke filozofije.

Konačno, na kraju je o značenju kako Husserla posebice tako i fenomenologije općenito, progovorio i *Danilo Pejović*. Prije svega, on je elaborirao kakvo je značenje istih *za nas*, za ovdašnji duhovni prostor.

Pejović postavlja Husserla i njegovu misao u nezaobilazni povijesni kontekst teorijskog sukoba, ali i povezanosti s novokantovskom ško-

lom. No, mišljenja je i da Husserlova namjera zasnivanja filozofije kao stroge znanosti nije nikada bila niti je mogla biti ostvarenom.

Sam je tematizirani spis bio prvotno kao »programatski manifest« objavljen u Rickertovu časopisu *Logos*. Otuda je, posredovanjem Rickerta i započelo širenje fenomenologije, već spomenutim dolaskom Husserla u Freiburg 1916.

Fenomenologija, pak, u našem okružju svoj je utjecaj širila i preko književne recepcije. Pritom, Pejović prije svega misli na od Franješa utemeljen časopis *Umjetnost riječi*, kao i na neka nastojanja Zorana Konstantinovića.

Imena koja se pojavljuju u navlastitoj Pejovićevoj recepciji fenomenologije su i Jakobson, Patočka, Kojève, Sartre, Ricoeur... i, već spomenuti, Merleau-Ponty.

Izalagatelj je posebice naglasio i još nekompletiranost *Husserliane*, koja je svoj začetak bila imala u poznatom *Zeitschrift für phänomenologische Forschung*.

Pejovićeva je, pak, kritička opaska ostala vezana uz Husserlovu bliskost s nekim Natorpovim stavovima, dakle srodnost sa svojevrsnim »statičkim platonizmom«. Metafizika se, naime, odbacuje i od novokantovaca i od, Huserlom namrijetog nasljeđa, fenomenologije.

Prema Pejoviću, Husserl slijedi *descartesovski* model prije negoli *aristotelovski*. Stoga i može doći do njegova iskaza da je uzrok krize Europe u tome što je izgubila vjeru u znanost.

Pejović pokazuje kako Husserlov pothvat završava u svojevrsnoj *apraxia*.

Stroga je znanost, za izlagatelja, znak temeljnog nesporazuma s drugom oblicima »povijesnog svijeta života«, što bi ih kasni Husserl želio staviti u svoju filozofiju. Husserlova je linija promišljanja smještena na os Descartes – Spinoza – Leibniz, dok su mu strana sva povijesna poimanja razvijena, recimo, kod Gadamerove hermeneutike. Sam Gadamer ubraja Husserla među novokantovce!

Pejović je svoje izlaganje završio polemičkom tezom o tomu kako kod Husserla zapravo nema pravog tematiziranja *povijesnosti*. Ono se pojavljuje tek kod francuskih filozofa, duhovno izgrađenih posljedicom raznorodnog grananja fenomenologije.

Marijan Krivak